

ԱՄԳՐԱՏ ԱՔԵՂ Ա ԳԱԼՍՅԱՆ

ՀԱՅՐԸ

«Որ մահկանացու ծնեալ՝ անմահ
գիրն յիշատակ եթող»:

(ՄՈՎՍԵՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ, Գիրք Գ, ԿԷ)

Չգիտեմ, մի պարզ զուգահեռություն էր, թե մախախմանության սահմանում, որ Չերոյ Արթուրյան սնարի մոտ, Չեր այս աշխարհից մեկնումի մախորդ գիշերը, բազմաթիվ Նարեկների, ժամագրքերի և Ավետարանների կողքին դրված էր նաև Չեր պաշտելի Ս. Մովսես Խորենացու «Հայոց Պատմություն»-ը: Վեհարանիդ գիշերային խորհրդավոր լուծյան մեջ հետգհետե նվաղող Հայրապետիդ առողջության համար Աստուծո բարեհաճությունը հայցող, Նարեկա Սուրբի բառերով և արտասուքով աղոթք մրմնջացող միաբան եղբայրներիս հետ միասին, ես էլ ձեռքս վերցրեցի Խորոմքի Սուրբի մեր հայրերի պատմության վկայականը, և այս տողերն էին, որ դուրս էին գալիս գրքի էջերից, թևածում Վեհատանդ պատերի մեջ և ուրվագծում Չեր ամբողջ ծառայական կյանքի պատկերը, ապա մարմնավորված անդրադարձով եղանակավորում ստանում էությանս, խոհերիս ու աղոթքներիս մեջ. «Որ մահկանացու ծնեալ՝ անմահ գիրն յիշատակ եթող»:

Այսօր, Վեհափառ Տեր, զրույցի եմ ուզում բռնվել Չեզ հետ, բայց ցավոք ոչ այն երանելի օրերի նմանությամբ, երբ Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարի և Արարատի խաչաձևվող հայացքների ներքո, աշխարհից առանձնացած, Վեհարանիդ պատշգամբում հայրական հորդորներով, խրախույսով, ուղեցույցով, սաստուծով և անուշ ժպիտով համեմված պատգամներով սնում էիք մեզ Չեր իմաստության աղբյուրից:

Այսօր զրույցի եմ նստում այսուհետ սրբերի հաղորդության մեջ բնակվելու ճանապարհը բռնած հոգեդինացած Հայրապետիդ և Հոգևոր ծնողիս հետ արցունքոտ աչքերով, դողդոջուն ձեռքերով, կարկանդակ խոսքով և պակասավոր բառերով: Սակայն պիտի խոսեմ ամբողջ ազատությամբ և սրտիս ու հոգուս ամբողջական փոթորկումով, քանի որ չպիտի չիմի այլևս Չեր սահմանակետ դնող համեստության կիսամանկական ժպիտի ծաղկումը և թե «Տղաս, չե՞ս կարծեր, որ քիչ մը շատ է»-ն: Կրկին Մովսես Խորենացու, ում հետ թերևս այսօր իսկ երես առ երես խոսակցում եք, վիշտն է, որ իմ անարժան միջնորդությամբ ուզում եմ պատկերագրել և հասցեագրել Չեզ՝ զգացումներիս և հուզումնիս՝ զագաթացումն ամբողջականորեն արտահայտելու համար. «Այսպիսի վշտով խեղդվում եմ, մեր հոր կարոտով մաշվում: Ո՛ր է այն քաղցր

աչքերի համդարտությունը ուղիղների համար և ահավորությունը չարերի համար. ո՛ր է այն զվարթ շրթունքների ժպիտը լավ աշակերտների համդիպելիս, ո՛ր է այն բարյացկամ սիրտը, որ արբանյակներ էր գրավում. ո՛ր է երկայն ճանապարհներ հեշտացնող հույսը, նեղություններից հանգստացնողը-կորա՛վ ժողովուրդը, ծածկվե՛ց մավահանգիստը, լքե՛ց օգնականը, լռե՛ց խրախուսիչ ձայնը»:

Այսօր ուզում եմ գրույցի մատել Ձեզ հետ որպես զավակը՝ հոր, աշակերտը՝ ուսուցչի հետ, բայց ոչ բանակովի և համաձայնվելու կամ չհամաձայնվելու այնքան իրական և բնական խոսակցությամբ, այլ պարզապես մի մենախոսությամբ, որին Դուք միայն ունկնդիր եք այժմ:

Այնքան բազմառատ եմ Ձեր շնորհներն ու հատկությունները, որ պարզապես առանձին-առանձին դրանք նկարագրելն ու դրանց մասին խոսելը էջեր և էջերի են կարոտում. և կարծում եմ, ամբողջապես չպիտի արտահայտեն վեհափառությանդ վեհ պատկերը: Այդ առաքինությունները խտացած են մեկ անհուն բառի, որակի և ամուսնի մեջ, որ աղբյուրացած ժայթքում է՝ անդրանց-նելով նկարագրական և հատկանշային բոլոր սահմանները - ԶԱՅՐ:

Հայրապետությանդ առաջին իսկ օրը հայտարարեցիք, որ Դուք Կաթողիկոս չեք եղել միայն զրասենյակում մատելու, այլ ժողովրդի մեջ և հետ լինելու համար, որպես Հայր շրջելու, հասկանալու և Ձեր երակների մեջ զգալու Ձեր սեփական ժողովրդի երակներում հոսող արյան տրոփյունը: Նույնը ուսուցանեցիք մեզ՝ Ձեր ձեռնասուններին, մշտապես գտնվելու կյանքի փոթորկոտ ճանապարհի ոչ թե լուսանցքում, այլ պողոտայում, ոչ թե փորձել դադարեցնել ծովի ալեկոծումները, այլ ուղղություն տալ և ապահով կերպով մավը հասցնել մավահանգիստ: Երբևէ խտրություն չդրեցիք Ձեր հոգևոր զավակների միջև, այլ մշտապես պահեցիք «քաղցր աչքերի համդարտությունը ուղիղների համար և ահավորությունը չարերի համար»: Հոգևորականների մոր սերունդ ունենալու տեսլականով էիք անպրում սնված Սուրբ Գրքի հավերժական բխող կենդանի քրերից, համաքրիստոնեական արժեքներից և հարազատ հայկական պարզկա աղբյուրներից: Երբեմն հպարտացաք, մոր սերունդի՝ Ձեր սերունդի հաջողությամբ և առաջխաղաղացումով ժողովրդիդ կյանքի անդաստանում, երբեմն տրտմեցիք և վշտացաք տկարացումներով և թերացումներով, բայց Ձեր հայրական մշտակա անտակ ու անհագ բարությամբ երբեք էլ չկոտրեցիք մոր-մոր պատասխանատվության մեծ աշխարհի առջև բացվող հոգիներն ու մտքերը, բայց հորդորեցիք, խրախուսեցիք, քաջալերեցիք՝ անդադար շեշտելով, որ իրականը ձգտումն է, մղումը, ապրումը: Խորքային մի մշանաբան ունեիք, թե «հազար պատճառ կա մի բան չանելու համար, սակայն կարող է մեկ պատճառ լինել՝ հազար նպատակ իրագործելու համար»: Ձեր հայրությունը պայմանավորված էր որդիության կատարյալ գիտակցությամբ, այսինքն՝ հայր կարող է լինել մա, ով գիտակցությունն ու ըմբռնումն ունի որդի լինելու: Եվ Դուք հավատարիմ որդին եղաք Սայր Եկեղեցու, որն էլ ծնունդ տվեց այդ սքանչելի հայրությանը: Որպես Հայրը «փոքրիկ ածուխ»՝ համարձակ քայլեցիք

և Ֆայ եկեղեցու շքերթն ապահովեցիք հեղինակությամբ և ծավալով ավելի մեծ եկեղեցիների հրապարակներում՝ որդու գիտակցությամբ և հոր պատասխանատվությամբ:

ՉԱՅՐ եղաք Չեր այնքան փայփայած և գուրգուրած Ազգային Պետականության համար: Չեզ համար նշանակություն չուներ, թե ով էր այդ պետության ղեկին և ինչ չափանիշներն էին առաջնորդողը: Մեկ բան հստակ էր Չեզ համար, դարերի երազը իրականություն էր դարձել և անհրաժեշտ էր ոչ թե տևականորեն քննադատել, պախարակել և բացասական որակումներով արժեզրկել պետականությունն ու պետականության զգացումը, այլ հարատև և տքմաքան աշխատանքով, դրական մոտեցմամբ փոփոխել Չայաստանի Չանրապետության պարզ քաղաքացուց մինչև երկրի նախագահը: Ամենուր շեշտեցիք, որ սոցիալական և տնտեսական պայմանները չեն, որ պիտի փոխել, այլ մարդուն, մարդն է, որ պիտի շուտ տա այդ դժվարության անիվը, մարդն է՝ հարազատ հայկյան և վավերական քրիստոնյա մարդը, որ պիտի կնրտի իր կյանքի պայմանները՝ միևնույն ժամանակ մարդուն իսկ կնտելով այդ դժվարությունների միջից: Տառապում էիք այն մտքից, որ չլինի թե որևէ անզգույշ խոսք, վերաբերմունք և մտածում վնաս պատճառի պետականությանը, նրա գաղափարին:

Ցավոք դարերի փորձ ունեցող եկեղեցու և պատմության դասերին կատարելապես տիրապետող պետական մտածողից ցանկացած տեսնել ամբոխավարի և փողոցային խոսքավաճառ դերակատարի տարազների մեջ, որն էլ պատճառ դարձավ Վեհիդ չընկալվելուն, քանզի Դուք մի քայլ առաջ էիք անցնել ժամանակից: Գիտեիք, որ ամենաճոխ և ամենահարուստ պետությունը կարող է ամենամալվալ քարանձավներից ավելի սարսափելի լինել իր բնակիչների հոգևոր սնանկության պատճառով, որով լծվել էիք մարդակերության սրբազան գործին: Այն պարզ մի գաղափար չէր Չեզ համար, այլ ամենօրյա մտածում, ապրում, հոգու տվայտանք:

Չեր ողջ գործունեության ընթացքում մնացիք հայ մարդուն, նրա կարողությունների, վերելքի, հրաշք գործելու հնարավորությունների որակի երդվյալ հավատացողը: Ամենաբարձր հանգամանքով Չայոց Պետությունը ներկայացրիք աշխարհի զանազան ատյաններում, որպես նրա հովանավոր և ջերմեռանդ պաշտպան հայրը, ինչով բազմաթիվ պետությունների ղեկավարների ու ղիվանագետների համակրանքը, հարգանքն ու հետաքրքրությունը շարժեցիք Չայաստան աշխարհի ու նրա անբաժանելի մաս համդիսացող Արցախական աշխարհի նկատմամբ: Այո՛, Արցախ աշխարհն իր հերոսական ժողովրդի ազատագրական պայքարով Չեր բոլոր հանդիպումների օրակարգի հարցն էր, որ քննարկեցիք ղիվանագիտական ամենատարբեր շրջանակներում՝ մնալով այդ ժողովրդի արթուն հսկող աչքը աշխարհի առջև:

Բազմաթիվ պետությունների ղեկավարների և պետական-պաշտոնական անձանց հետ հանդիպումների ժամանակ Չեր անձնական հեղինակությամբ և հմայքով, որին կնախանձեին մերօրյա քաղաքական գործիչները, Դուք լավագույնս ներկայացրիք Մայր Չայաստանի և ողջ հայության շահերը՝ երբեմն

նույնիսկ դուրս գալով «քաղաքակիրթ աշխարհի» որդեգրած դիվանագիտական ընդունված կանոնների սկզբունքներից: Սփյուռքի զանազան գաղթօջախներ այցելելիս Ձեր հրավերն էր մեր ողջ ժողովրդին՝ տեր կանգնել սեփական Հայրենիքին, որն այսօր կարիքն ունի բոլորի համատեղ գործակցությամբ անկախ կուսակցական պատկանելությունից, գաղափարական տարածայնություններից և մանր ու մեծ հաշիվներից, որովհետև «Նայտապոմն այսօր հայության պապասխանաբովությունն է, ուրեմն րեքը և ծառան լինենք նրա»:

Հայրության տիրական զգացումով, հայ գրին ու զրականության, արվեստին, մշակույթին ամբողջական և էութենական ծառայությամբ դարձաք, Ձեր իսկ սիրած բնորոշմամբ, Հայ Գրի «Անլուելի զանգակատան» ժամհարն ու զանգակը միաժամանակ: Հայ Գիրը Ձեզ համար չմնաց սոսկական, ինքն իրենով արժևորված կամ թղթի վրա թանաքավորված մի երևույթ, այլ կենդանի, քայլող, ճախրող, դարերն ու ժամանակները, հոգիներն ու մտքերը անքակտելիորեն իրար շաղկապող շքեղագմաց շքերթ: Հայ Գիրը շալակած, առաքելացած մուտք գործեցիք Մեսրոպյան արարման անանց Տաճար՝ բուրվառողն ու կնդրուկաթույրը լինելով այդ հոյակերտի: Խոնարհվեցիք անհագորեն խմելու անսպառ աղբյուրից՝ «Գիրքը աղբյուր և Դուք սափոր», երկյուղով և գուրգուրանքով մոտեցաք Հայոց դպրության հավերժաբաշխ հաղորդությանը՝ հանգերգելով. «Գի՛րքն է մշակույթի պատարագին նշխարը, Սուրբ Մեսրոպը՝ պատարագն ու պատարագողը համաժամանակ», իսկ Դուք Վեհափառ Տեր Հաղորդվողն ու Հաղորդողը: Ամենայն նախանձախնդրությամբ Հայ Գիրքը վերածեցիք Հայրենիքի, հողի, ջրի, հաց ու աղի, և որքա՛ն ճշմարիտ և վավերական էին ու են Ձեր ինքնարտահայտումները: Դուք ինքներդ սպունգացումը եղաք, տարրալուծվեցիք Հայ Գրի ու Գրականության՝ Ձեր էությունը թաթախելով եռամեծ ու բազմաքանքար հայրերիդ ավիշի մեջ: Հիանդուրժեցիք հայ տունը տեսնել առանց Հայ Գրի՝ բնորոշելով, թե «առանց Հայ Գիրքին ցուրտ կմնա հայկական տունը, որքան էլ պերճորեն, շքեղորեն կահավորված ու հարդարված ըլլա այն»: Ձեզ համար չկար հայ մարդ առանց հայ գրքի, համապատասխանաբար՝ չկա հայ գիրք առանց հայ մարդու, որովհետև նրա «բուն վախճանական տեղը գրատունը չէ, ոչ ալ մատենադարանը... Գիրքին իրական տեղը հայ մարդն է, հայ ընտանիքը, որուն համար կյանքի կկոչվի գիրքը որպես աղբյուր ապրումների, գաղափարների, ձգտումների, ծանոթությունների»:

Անսպառ է ասելիքս, սակայն այս վայրկյանին այն տկարանում է, թուլանում Ձեր հայրական պատկերի ամբողջական ուրվագծման, Ձեր մեծության և իմ անկարողունակության համադրմամբ: Դեռ կզան ժամանակներ, որոնք ի հարկին հիացումով և ճշմարտագիտությամբ իրենց գնահատականն ու արժեքը կտան Ձեր հրայրքի: Պատմությունն ու ժամանակը իրենց կանոններն ու թելադրանքը ունեն: Այսօր ապրողներիս համար այժմ երկնայնացյալ Հայրապետիդ՝ գործի սկզբունքին հավատացող Առաջնորդիդ խոհերն ու մտածումներն են մնացել որպես կենդանի ու կենդանախոս պատգամ: Ինչպես

քնորոշել էիք Ձեր մեծ անվանակցին՝ Գարեգին Գովսեփյան Կաթողիկոսին, կարծես Ձեր մասին խոսելով, պիտի մնաք եկեղեցվո մարդ, Հայրենիքի մարդ, Մշակույթի մարդ։ Պիտի չմնաք միայն Ձեր անձի հմայքով ու վեհությամբ զնահատված, սակայն առավել կոսկեփայլվի Ձեր վաստակն ու անունը Ձեր իսկ թողած հոգեւորականների ժառանգությամբ՝ Ձեր սերունդի եկեղեցու քրտուքի և պտղաբերության արդյունքով։

Մահկանացու ծնվեցիք, անմահ հիշատակ թողնելով։

Որդիական խոնարհումով՝
Հավերժ Ձեր հոգեզավակ ու աշակերտ

ԲԱԳՐԱՏ ՄԲԵՂԱ ՓԼՍՏՅԱՆ

Եղբայնե՛ր, եկէք լինե՛նք Հաւատարիմ մեր եկեղեցականի իսկատիպ ինքնութեանը։ Ի՛նչ գեղեցիկ բառ է *Հաղատարական* բառը, այսինքն՝ Հոգի՛ մարդ, Աստծու՛ Ս. Հոգի՛ն ճառագայթները ցրլացնող մարդ։ Մեր երկնառաջ Վարդապետի սրբախօս շրթներից արտասանուած բառերով՝ լինենք *«...»*, որպէսզի մեր կեանք-խօսքը կարողանայ Համ տալ մեր Հաւատացեալների կեանքին, լինենք *«...»*, որպէսզի կարողանանք լուսաւորել մարդկանց կեանքի ճանապարհը (ՏՆԱՄՍԹ. Ե 14-16)։ Թող վերանորոգութեան շունչը մեզնից սկսի։

Էջմիածին, 1996. Ս. էջ 14։

Առ այսպէս Աստուածամօր խորանին բնծայուած խաչքուռին պէս վաղը պիտի բնծայուիք մեր Մօր՝ Ս. եկեղեցւոյ խորանին։ Պիտի պատարագուիք Աստուծոյ։ Պիտի երթաք ժողովուրդին։ Խօրանը Հանգրայն է Աստուծոյ եւ մարդուն, Հանդիպման կէտը՝ աստուածային շնորհին եւ մարդկային ծառայութեան։ Դպրեմալքը ձեզ Հիւսեց, կազմեց տարի առ տարի, Աւետարանի, աղօթքի, շարականի, գրաբարի, աշխարհաբարի, գիրքի ու մանաւանդ անոնց մէջէն արտահոսող ոգիի, դաշափարի եւ իտեալի լեղերով, Հաւատքի, յոյսի, սիրոյ եւ նուիրումի Հիւսկէաներով։

Պիտի այժմ բացուիք քակուելով առանց քակուելու, ճառագայթելով առանց լոյսէն մարելու, ծառայելով առանց սպառելու։ Յոգնութիւնը մե՛րն է. խա՛չն է ան, մեր Հարազատ աւետարանական լեզուով։ Խաչը յաղթանակ է, երբ սիրով կը տարուի. տառապանք կը դառնայ այն ատեն, երբ տէրն անոր մէջ ցափքի, ինչպէս ծառը փայտ կը դառնայ, երբ ափշն անոր մէջ սպառի կամ չորնայ։ Խաչն այն ատեն կը վերադառնայ իր նախնական տիպին, նախաքրիստոնէական իմաստին, որպէս չարչարանքի գործիք։

Վարդէ եւ մարի գրքից

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ